

Ayaşlı ve Kiracıları

Hasan ÖZTÜRK*

Ayaşlı ve Kiracıları, kendisini "cemaati arkadan takip" ederek, olanların tesbitiyle "cemiyete ayna" tutan yazarlardan sayan Memduh Şevket Esendal'ın romanıdır. Yazarının ifadesine göre Ayaşlı ile Kiracıları olması gerekirken Ayaşlı ve Kiracıları olarak kitaplaşan roman, *Vakit* gazetesinde tefrika edilmiş (12 Mart-21 Mayıs 1934) ve aynı yıl kitap olarak yayımlanmıştır. Kitabın ilk baskısında "üç forma kadar tutan bir bölümü, o günlerin şartlarına uymak endişesiyle kırılmış"¹ olmasına karşılık eksik bırakılan bölümler, 1957'de yapılan ikinci baskıda da eklenmemiştir.²

"Cumhuriyet devri romancılarının ortak temaları, Türk kültürünün de Tanzimat'ta başlayan çözülme ve yabancılaşmanın çeşitli boyutları olacağı"³ noktasından hareketle Memduh Şevket Esendal'ın da -ısrarla kenarda durduğunu vurgulamasına karşın- yaşadığı dönemi yazdığını/yazacağını söyleyebiliriz. Sağlığında kitaplaşan tek romanın tefrikası ve kitap olarak yayımında elçilik göreviyle yurt dışında bulunan gazeteci, bürokrat ve edebiyatçı kimliğiyle bilinen bir yazarın -ve dolayısıyla eserinin- tanınması, dönemin havasına uygun olarak siyasi bir girişimle mümkün olmuştur. 1934'te basılan roman, "bastığı kitabın değerinden ha-

bersiz bir yayınevini mahzenlerinde yıllarca kalıp küflenmiş"ken⁴, 1942'de CHP roman yarışmasında beşincilik derecesi aldıktan sonradır ki gün ışığına çıkabilmiştir.⁵

"Türk toplumunun yaklaşık bir asırdır içinde yaşayageldiği kıymet hükümlerindeki çözülme, bozulma ve yozlaşma vetiresinin 1930'lu yıllarda ferdi, aileyi dolayısıyla toplumu hangi noktalara sürüklemiş olduğunu dikkatlere sunma gayretinin romanı"⁶ olan *Ayaşlı ile Kiracıları*, adı verilmeyen bir banka memuru anlatıcının ağzıyla yazılan otuz iki bölümlük bir romandır. "Bildikleri rastgele, yaşadıkça öğrenilmiş şeyler" olan Memduh Şevket Esendal, romanıyla ilgili farklı iki görüş -tezli/tezsiz roman- belirterek neredeyse okurları şaşırır.⁷ Romanda, "hiç bozmadan bir yaşayış parçası kopya edilmek" istenmiş olunca okura da "şiddetli bir tenkit" payını görmek düşüyor demektir. *Ayaşlı ile Kiracıları* romanıyla ilgili değerlendirmelerde yer alan ortak yargı, bu romanın "Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Ankara'dan bir kesit" sunmasıdır. Romanın basımı sırasında yurt dışında bulunan Esendal ise konuyla ilgili olarak "İlanlarda bu hikayenin Ankara yaşayışını yazdığı söylendi. Hikâyenin içinde hiç Ankara sözü yoktur ve bence böyle olması da iyidir"⁸ sözleriyle romanını değerlendirenleri de yanıltmaya çalışmıştır. Oysa romanın otuzuncu bölümünde roman boyunca

*Edebiyat araştırmacısı

anılarını dinlediğimiz banka memuru anlatıcı misafirini (evleneceği kadını) doktor arkadaşına tanıştırmak için götüreceği akşamki telefon konuşmasında, "Misafirim sizi tanıyor" deyince; Fahri "Evvelce Ankara'da bulunmuş mu?" (AİK/s.211) diye sorar. Aslında böyle bir ipucuna gerek yok. Apartman yaşayışı, iş arama ve belli bir merkezde toplanma, toplantıda mebus bulunması vb. romandaki olayların başkent Ankara'da geçtiğini gösteriyor. Esendal'ın Ankara kelimesini saklaması bir tedbir midir acaba? Esendal'dan yirmidört yaş küçük Ahmet Hamdi Tanpınar, yirmiyedi yaşında geldiği (1928'de) Ankara'da, Ayaşlı'yı kiracılarıyla birlikte görmüş gibidir. "Beş sene evvelinin tarihini yapanlar onun aydınlığından çıkmışlar, günlük şeylerin ışığında yaşıyorlardı. Yalnız Mustafa Kemal kendi lejander hayatına devam ediyordu."⁹

"Üç forma kadar tutan bir bölümü, o günlerin şartlarına uymak endişesiyle kırpmış" olarak yayımlanan *Ayaşlı ile Kiracıları*'nı tam olarak okuyabilmek, roman için verilecek hükümleri değiştirerek netleştirebilirdi. Romanın kırılan bölümlerinde neler vardı ve bu bölümlerin kırılmasına sebep olan "o günlerin şartları"nın, aynı yıllarda yayımlanan Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu'nun 118. maddesinin şu hükmüyle bir bağlantısı olabilir miydi? "Fevkalâde hallerde ve devletin emniyet ve selâmetini haiz vaziyetlerde, bu hal ve vaziyetleri ihdas edeceklerine veya devamına müessir olacaklarına şüphe edilenleri, sebep ortadan kalkıncaya kadar, polis nezaret altına alabilir ve umumî ve hususî nakil vasıtalarına vaziyet edebilir. Bu hal ve vaziyetin ve devamının da takdiri en büyük mülkiye amirine aittir."

"Yani yapılmış büyük bir apartmanın dokuz odalı bir bölümünde " Ayaşlı İbrahim Efendi'nin tek tek kiraya verdiği odalardaki insanların günlük yaşamları çevresinde gelişen roman, değişik sebeplerle apartmana gelen kişilerin de katılımıyla biraz daha genişleyen çevreyi anlatır. Apartmanda herhangi bir sebeple

boşalan odalara yeni kiracıların yerleşmesine karşılık içerdekilerle dışardakileri birarada tutan ortaklık eğlence/kumar düşkünlüğüdür. Yeni bir yönetimin kendi başkentindeki bütün varlığıyla gücünü göstermek durumunda olduğu sıralarda toplumun değişik kesimlerinden gelip bir apartmana yerleşen bu insanlar, çalışma ve üretme endişesi olmadan ufku giderek daralan bir hayatı sürdürmeye adeta mahkûm edilmişlerdir. Her durumda "yeni bir insan" yetiştirmeyi amaçlayan yeni doğmuş bir devletin başkentindeki bu insanların nasıl bu şekilde pasivize edildiğini açıklayabilmek bir dizi değiştirme/dayatmanın arka planını irdelemeyi gerektiriyor elbette. Esendal'ın, derin gözlemi ve anlatışındaki içtenlikten şüphelenmek, yandırdığını varsaymak mümkün görünmüyor.

"Çeşitli kılıklara girip çıkmış, şimdi de şaşılacak bir becerililikle yeni zamanın şartlarına ayak uyduran" İbrahim Efendi'nin kiralandığı mutfak, banyo ve tuvaleti ortak kullanılan "bu kadın her odasında bizim toplumumuzun çeşitli tabakalarından kopup gelmiş evli-bekâr, yaşlı-geç, kadın-erkek bir sürü insan oturmakta, toplum kuruluşumuzun ne kadar insicamsız kopuk bir manzara arzettiği hazin bir şekilde gözler önüne serilmektedir."¹⁰

Kimdir bu bir sürü insan ki "birbirlerini tanımadan, kiracı olarak buraya yerleştikten sonra tanışan bu insanların hiçbir ortak yanlarının olmayışı bir ölçüde toplumdaki kopukluğun nedenini veriyor"¹¹ olsun? Bir dairede memur olan Hâki Bey ve onun kadınlığıyla kumarbazlığını ustaca birleştiren apartmandakilerin paralarını çekmeyi başaran karısı Turan Hanım; bir zamanlar konsolos olduğunu söyleyen ve sonunda adı kötü işlere karışarak memuriyette kazandığı parayı tüketen Şefik Bey; "Selanik'ten mübadele" olduktan sonra yerleştirileceği yeri bir türlü bulamayan Hasan Bey; kendisini fabrikatör olarak tanıtmakla beraber uyuşturucu işleriyle uğraştığı için sürekli polislerle karşılaşan İskender Bey; uyumsuz çocukları Turhan Mükrimiddin yüzünden apartmandakilerle sık sık kavga eden odun

kömür satıcısı Abdülkerim Bey ve karısı İffet Hanım; hizmetçi Halide ve onun ayrılmasıyla apartmanın hizmetçiliğini üstlenen Raife Hanım'la kızları; üvey kızı Faika, damadı ve damadının hastalıklı annesiyle birlikte aynı odada kalan Ayaşlı İbrahim Efendi; apartmana dışarıdan gelenler ve birarada bulunmaktan başka ortaklıkları bulunmayan kiracılarla çevrelerindeki olayları bize aktaran anlatıcı banka memuru ... İşte size Cumhuriyet romancılarına esin kaynağı olan toplumsal kopukluğu simgeleyen, Ankara'nın kuruluş yıllarında, yıkılan bir düzenden yeni bir toplum düzenine geçmenin sarsıntıları arasında bocalayan küçük adam¹² ların tablosu. Esendal'ın hikâye içinde Ankara adını anmasına hiç de gerek kalmıyor. Mübadeleden yararlanarak yerleşeceği yeri belirlemeye çalışan Hasan Bey, elinden alınan topraklarına yeniden kavuşabilmek için iş takibinde bulunan Hüseyin Bey, ticaret işlerinde başı dara düşen İskender Bey vb. burada/Ankara'da bulunmaktadır. Yeni başkent, umutların yeni kapısıdır.

Ayaşlı ile Kiracıları, yeni yönetim merkezi Ankara'daki bir apartman hayatıyla birlikte toplumsal hayattaki bazı değişikliklerle günlük hayatı yansıtırken dönemin bürokrasine de önemli eleştirileri "duygularda, inançlarda bir tepki uyandırmadan"¹³ yöneltten bir romandır.

Cumhuriyet yönetimi askeri alanda kazanılan başarıyı toplumsal hayatın bütün alanlarına (siyaset, ekonomi, eğitim, hukuk, sanat vb.) taşımayı amaçladığı için yeni bir kültür politikası yürürlüğe sokmak zorunda kalmıştı. Önceki dönemlerin yaşayan geleneklerini silerek yeni bir yaşama biçimi getirmek amacıyla günlük hayatın akışı bile değiştirilmiştir.¹⁴ Bu tür değişikliklerden önemli olanı elbette ki kadının sosyal hayata daha fazla sokulmasıdır. Yeni dönemde, "kadınların yüzlerini açması, hayat arkadaşlarını intihabda muhtar olmaları, eski ananelerin kurbanı olan ihtiyar hemşire ve validelerimizi muazzep edecek, gençlerle aralarını açacak, genç kızlar ve gelinlerin erkeklerle tiyatro ve sinemaları ziyaret etmeleri

ihtiyarları gücendirecektir"¹⁵ ki şoför Fuat'ın annesi, "zürafa kadınlar gibi saçlarını kesmiş" olan ve süslenen kadınlara aşırı tepki gösterir. Şoför Fuat'ın annesine göre kadınların bu durumundan yeni yönetim sorumludur. "Bana sorsanız, ben artık kadın kalmadı, diyorum. Niçin mi? Şimdiki kadınların hepsi birer erkek Fatma! Sokak bunlar için, kalem bunlar için, tiyatro sinema bunların. Gitmedikleri neresi var? Amma kabahat kimde? Gene erkeklerde. Bizim zamanımızda bir kadın dar çarşafı sokaka çıksa polisler çarşafını yırtardı. Şimdi istersen omuzuna al da gezdire, polisler başını bile çevirmiyorlar. Bunları hep o hürriyet yaptı." (AİK/s. 18) Yeni dönem, toplumun ahlâk anlayışındaki bazı değişikliklerle karı koca ilişkilerini de eski-yeni farklılığıyla sunmaya başlamıştır. Hâki Bey ve Abdülkerim, karılarının kendilerini açıkça aldatmış olmalarından hiç rahatsız olmazlar.¹⁶ Ayaşlı'nın ikinci karısı genelevde çalışırken, kendisi üvey kızı Faika ile birlikte kalmaktadır. İffet Hanım, Ayaşlı'nın dairesine geldikten sonra içkiye ve kumara alışırken Cevat'la giriştiği yasak ilişkiler sonunda zührevi hastalığa yakalanmıştır. Abdülkerim Bey ise evli kadın hizmetçi Zinet'le gizli ilişkiler kurmaktadır. Dairenin ilk hizmetçisi Halide, Rasim'den hamile kalmış fakat geçim uğruna nikahsız birlikteliğe karar vermişlerdir. Anılarını dinlediğimiz banka memuru, Turan Hanım'la yakınlığı bir yana İffet Hanım'la da ilişkileri ilerletir. Hizmetçi Raife'nin kızları ve Cavide'nin, romanının anlatıcı kahramanı banka memuruna gelişleri iş ve erkek aramaya yönelik konuşmalarla sürdürür.

Ayaşlı'nın kiraladığı dokuz odalık daireye gelen insanları birarada tutan ve o daireye işlerlik kazandıran unsur hiç şüphesiz kumardır. Hâki Bey'in karısı Turan Hanım, kumarın öncüsü ve organizatörüdür. Bir süre sonra kumarı kendisine ait bir evde sürdürmek ve daha çok kazanmak için ayrılan Turan Hanım'ın kopmasıyla başlayan dağılmayı da önleyemez. Esendal'ın roman kişileri, ekonomik gelişmeyi yeni yapılanmanın önemli bir göstergesi sayan

Cumhuriyet Hükümeti'nin merkezinde üretimle ilgili bir düşünceleri olmayan, eğlenceyi hayat felsefesi yapmış yeni bir mirasyedi/zadeğan tipini gündeme getirmesi bakımından da önemlidir. "Para olsa bu memlekette az zamanda büyük işler yapmak çok kolay" diyen sözde fabrikatör İskender Bey'i bir istisna olarak ayırmak gerekiyor. Cumhuriyet dönemi kalem erbabının "çalışmak" ve "üretmek"ten sıkça sözedip çağdaş olmanın ancak bu yolla mümkün olabileceğini belirtmelerine karşılık, günlük hayat eğlence ve tüketimle bir süre daha kendisini amorte edecektir.

Ayaşlı ile Kiracıları, yeni yönetimin bürokratik yapısına yönelik eleştirileri bakımından da önemli ipuçları verebilecek bir romandır.¹⁷ Cumhuriyet'in ilanından on yıl sonra yayımlanan bu romanın bürokrasiye yönelik eleştirilerinin önemli bir kısmı her şeyin Ankara'dan bekleniyor olmasından -bugün de olduğu gibi- kaynaklanmaktadır. Ayaşlı'nın yeni kiracısı Raife, posta dağıtım merkezinde çalışırken "arkası yoktur" diye işten çıkarılan güveyisine iş bulmak için gittiği anlatıcı banka memuruna; "şimdi hatırlı bir yerden arkası olmasa iş vermiyorlar" (AİK/s.80) diyerek yardımcı olmasını ister. Faika, iş bulamayan kocası için, "Neye başvurduysa olmadı, polisliğe razı olduk, söz verdiler yapmadılar" (AİK/S.113) demekle işlerin nasıl yürütüldüğünü gösterir.

Bürokratik yapıdaki asıl bozukluk devlet dairelerinin uygulamalarında görülür. Almanya'ya gönderilen satın alma komisyonunda kâtip olan Hâki Bey, komisyonun iki ay sonra geri dönmesine karşılık Almanya'da unutulur. Kendisini arayan soran olmadığı gibi bir iki yıl sonra kendisini tanıyan kalmamıştır. Esen dal, bürokrasinin iflasını, "bir tepki uyandırmadan" bakın nasıl anlatıyor: "Bir aralık, bilmem ne için daireden bunu aradılar, anlamak istediler. Bilen bulunmadı. Eski memurlardan birini bulup ona sordular. O da Hâki Bey'i tanımıyormuş, aklında kalan başka bir adamla Hâki Bey'i karıştırdı, büsbütün yanlış bir

cevap verdi. Bunun aylığı bizden veriliyordu ama kendisi Müdafanın adamıdır, dedi. Kimse bir şey anlamadı. Bir zaman da böyle geçtikten sonra, bir gün müdürün biri bunu aramış, kendine de yazmış anlaşılmış ki Hâki Bey'in orada belli başlı bir işi kalmamış, geriye çağırılmışlar.

Hâki Bey memlekete dönünce kaleminde tanıdık hemen hiç kimseyi bulamadı. Hepsini değiştirmiş yerlerine yabancı adamlar gelmiş. Daire de değiştirilmiş, gözlüklü, kalıplı kıyafetli adamlar ortaya çıkmış, odacılar, kavaslar, kocaman bir evrak kalemi! Müdür Bey'e çıkmış. Ondandır hesap sormuşlar. Hâki Bey korkak ve hesaba çok iyi bakan bir adamdır; santimine kadar hesabını vermiş, rapor sormuşlar:

-Rapor... Hiç rapor yazmadınız mı? Orada boş mu oturdunuz?

-Yollamadım olur mu? Benim raporlarımı okudunuz mu?

Gitmiş, aramış, taramış raporlarını bulmuş; deste ile, dosya ile kağıtlar. Kendisi getirmiş, müdürün önüne koymuş. Bundan başka Hâki Bey bir de kendi yazdığı bir mektup bulmuş. Bu mektupta Hâki Bey orada işinin bittiğini söylüyor, yeni bir emir istiyor!" (AİK/s.65)

Hâki Bey, elinden alınan tarlalarını kurtarabilmek için gitmedik kapı bırakmamıştır. Öyle ki Hüseyin Bey, XVI. yüzyıl şairi Fuzulî'nin Şikâyetname'sindeki "selâm verdim rüşvet değildür deyü almadılar" sitemini andıran, "oniki yıldan beri sürünen, bu adamı da süründüren" bir öykünün kahramanıdır. "Hüseyin Bey, büyük muharebede muhacir olmuş, gerilere gelmiş. Muharebede yerleri yurt olduğu, dağıldığı için muharebeden sonra da oralara dönmek istememiş. Olduğu yerde milli emlaktan kendisine birkaç tarla vermişler. Kendisi de köylüden biraz tarla satın almış, ev yapmış su getirmiş, kendine bir yuva kurar gibi olunca kıskanmışlar. O köyde eski ağalardan olan vilayet idare kâtibi, yerliden olan mal müdürü, bir belediye azası, iskân müdürü bir olmuşlar,

ilkın köylüye şikâyet ettirmişler, o tutmayınca Hüseyin Bey'e verilen yerleri alıp başka muhacirlere vermişler. Şikâyet, dava, vilâyete arzihal, cevap, devlet şûrası, temyiz mahkemesi, tekrar muhakeme, ev basmak, silah aramak, hapis, bir adam öldürülmüş, Hüseyin Bey öldürmüş olacak, yeniden hapis, sonra halkı isyana teşvik ettiği için iki seneye mahkûm, birbuçuk sene hapis, hapisten çıkınca yeniden mahkeme: Hüseyin Bey tarlaları istiyor. Biri si demiş ki:

-Bu böyle olmaz, sen vazgeç bu davadan, ben sana yeniden "Borçlanma" yoluyla yer verdireyim. Ha? Olmaz mı?

-Olur. Madem ki siz öyle emir buyuruyorsunuz. Ben sizin yüksek vicdanınıza teslim olmuşum.

-Olur, hadi sen git bana bir istida getir.

Yeniden "Borçlanma" yoluyla Hüseyin Bey'e yer veriyorlar. Gene o köyde. Hüseyin Bey bu sefer de bu yeni tarlaları düzeltiyor. İşe başlıyor. Yeniden evini basıyorlar. Arıyorlar bir tüfek bulunuyor. Birisi hükümete haber veriyor ki: "Fılan yerde çıkan isyan ve eşkiyalıkta Hüseyin Ağa da beraberdir. "Şakî Kürt Hüseyin'in" tutulup gönderilmesi için emirler veriliyor. Tutup hapse tıkıyor, işini de mahkemeye veriyorlar. Şahitler var. Sözleri birbirine pek uymasa da gene şahittir!

Bir yandan bu iş olurken bir yandan da Hüseyin Bey'in tarlalarını alıp bir numune pamuk çiftliği yapmak isteniliyor. "Bunlar birbirinden ayrı, dağınık yedi sekiz parça yerdir, burada numune çiftliği olmaz!" deniliyorsa da "Sen bizden daha mı iyi bilirsin?" diyorlar. İş gene düşüyor mahkemelere!

Küçük memurun ağalarla birleşip çıkardığı tezvir, yalan dolanla kurulmuş bir mesele büyük bir memura gidince haysiyet, hükümetin nüfuzu meselesi olur. Hüseyin Bey'in işinde köy ağalığı ile küçük memurluk da birbirine karışıyor."(AİK/s.70-71-72)

Hasan Bey, savaş sonrasında "Selanik'ten mübadil" olunca yerleşmesi için kendisine önce Samsun'da yer gösterilir. Sonra "yanlış oldu" denilerek Ayvalık'a gönderilir. Ayvalık da olmayınca "İzmir'e vereceğiz derler. İzmir'de verilecek yer olmadığı anlaşılınca tekrar Ayvalık'a yazarlar. İş takibinden yorulan Hasan Bey, yine bir iş kovalama sırasında Ankara'da ölür. Hasan Bey'i ölmeden önce öldüren, bürokrasiyle daha önceki bir karşılaşmasıdır: "Düşündüm, güç." Eh biraz beklesin demekten başka yolu yok. Ancak bu Hasan Bey'in işleri ne zaman biter?

-Senin işler ne zaman biter? diye sordum.

-Bilmem ki, yazdılar işte! Komisyon... Vilâyet ne cevap verecek? Yaptığımız yolun parasını da vermiyorlar. Bu yıl bütçesinde para yokmuş, gelecek yılın bütçesine koyacaklar, vereceklermiş.

-Böyle şey olur mu? Sen vilâyete yazmadın mı?

-Yazdım, kaç kere. Bizim ortakların bir adamları var, valinin bir hemşerisini buldu, ona para adadılar, yaptıracaklar. Vali o adamın hatırından çıkmaz diyorlar.

-Ben anlamıyorum ki? Bunların sizinle şartları yok mu?

-Şartsız olur mu? Var elbette.

-E, gidin mahkemeye...

-Mahkemeye gidersek, para daha tez mi alınır?

Evet doğru iş uzayabilir. Ben sustum. Hasan Bey içini çekti."(AİK/s.104) Hizmetçi Raife gibi Hasan Bey de işleri için "hatırlı adam" bulmak zorundadır, yoksa işler yürümüyor.

Romanda anılarını dinlediğimiz banka memurunun danslı içkili düğününde "elinde kadeh olan" bir beyin; "Düğünde bu gece esen sıcak ve samimi karşılıklı sevgi ve saygı havasından tutturarak Cumhuriyet hükümetinin

bu ulu millete verdiği yüksek açılma ve genişlemeyi kutlayan" siyasi nutku alkışlanmasına alkışlanı ya Esendal'ı da ilginç bir politika yorumuna götürür. "Politika böyledir; her fırsatın istifade! Sesli, sözlü hareketli, canlı bir millet olmak için her ne yapmak lâzımsa hepsini bu millet yapacak. Bunu şiiirinde, şarkısında, türküsünde yazısında, halkın gözüne, kulağına, beynine söylemek, bağırarak anlatmak lâzımdır! Bunun için her toplantıdan, her insan kalabalığı olan yerden istifadeyi kaçırmamalıdır."(AİK/s.217) Aynı düşün gecesini nutuk çekme sırasını alan banka müdürünün, roman boyunca bankacılık ve ekonomi hakkında tek bir sözünü dahi duymadığımız memuru için, "-Bu, bu Cumhuriyet maliyesinin yarınki büyük adamıdır."(AİK/s.218) demesi, dünyayı sarsan 1929 ekonomik bunalımıyla aynı yıllara denk gelince Esendal'ın gözlemlerindeki yanılmazlığı bir kez daha tanık oluyoruz.

Cumhuriyet'in ilk yıllarının başkent Ankara'sından günlük yaşam ve sistemin işleyişinden kesitler sunan Ayaşlı ile Kiracıları, "bir evde rastgele toplanmış insanların ayrılmaları hiç de güç olmadı"ğından apartmandan ayrılanların tamamlamasıyla sona erer. Turan Hanım nasıl ki Ayaşlı'nın dairesine canlılık kazandırmıştı, aynı kumar işini kendisine ait bir evde devam ettirerek durumunu düzeltir. Onun dışındakilerden sonu umut verici olan yoktur. Roman boyunca anılarını dinlediğimiz banka memuru ve arkadaşı Fahri'nin romanın sonunda evlenerek aile hayatına başlayacak olmaları yeni bir umudun başlangıcı olarak gösterilse¹⁸ de yirminci yüzyılın sonlarında Türkiye'nin durumunu birlikte görebiliyor. Bürokrasi'den hepimizin ağzının yandığı Türkiye'de aileden sorumlu devlet bakanlığı ve kayıt dışı ekonomiyi kontrol için casino operasyonlarıyla bürokratik devlet geleneği romanın bıraktığı yerden sürdürülüyor gibidir. Bu demektir ki Ayaşlı ile Kiracıları, belki kurumsallaşan Cumhuriyet ideolojisinin geleceği için değil ama başlangıç yıllarını dikkatli gözlemlerle yansıtan bir roman olması bakımından

bugün de önemlidir.

NOTLAR

1. Tahir Alangu, *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman I*, 2.baskı, İstanbul 1968. s.132.

2. Memduh Şevket Esendal'la ilgili yetkin incelemesinde İsmail Çetişli, "Esendal'ın ölümünden sonra mümkün olabilen ikinci baskıda (1957) romanın adındaki hata düzeltilmiş, fakat eksik bölümlerin tamamlanması mümkün olmamıştır. Çünkü tam metni ihtiva eden müsveddeler, şahısların elinde kalmış, zamanla kaybolup gitmiştir" demektedir. Bkz. İsmail Çetişli, *Memduh Şevket Esendal*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991, s.109. (Ayaşlı ile Kiracıları'yla ilgili bir yazımızda kitabın Bilgi Yay., İstanbul 1983'deki 3. baskısından yararlanılmıştır.)

3. Doç. Dr. Sevim Kantarcıoğlu, *Türk ve Dünya Romanında Modernizm*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1988, s.45.

4. T. Alangu, *a.g.e.*, s.132.

5. Adı geçen yarışmada ilk üç dereceye giren romanlar şunlardır: 1. *Sinekli Bakkal* (Halide Edip Adivar), 2. *Yaban* (Yakup Kadri Karaosmanoğlu), 3. *Fehim Bey ve Biz* (Abdülhak Şinasi Hisar)

6. İ. Çetişli, *a.g.e.*, s.109.

7. İ. Çetişli, *a.g.e.*, s.109.

8. İ. Çetişli, *a.g.e.*, s.108'den naklen

9. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, M.E.B. Yay., İstanbul 1994, s.7.

10. T. Alangu, *a.g.e.*, s.133.

11. Doç.Dr. Olcay Öner toy, *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, İş Bankası Yay., Ankara 1984, s.48.

12. T. Alangu, *a.g.e.*, s.133.

13. T. Alangu, *a.g.e.*, s.133.

14. Bu konuda bkz. Murat Belge, "Türkiye'de Günlük Hayat", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi C.III*, İletişim Yay., s.836 ve devamı.

15. İsak Ayasi, "Türk Kadını" , Türk Yurdu/ 1925, (Atatürk Devri Fikir Hayatı II, Mehmet Kaplan vd. içinde Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1981)

16. Fethi Naci, bu kişiler için; "Türk romanında yeni ortaya çıkan koca tipleri" (100 Soruda Türk Romanı ve Toplumsal Değişme, Gerçek yay., İstanbul 1981, s.211) derken İsmail Çetişli ise "karnı geniş veya pezevenk olarak nitelendirilen yeni bir koca tipi doğmuştur," (a.g.e., s.113) görüşündedir.

17. Romanın bu özelliğine sadece Fethi Naci (a.g.e., s.209) işaret etmiştir. İ. Çetişli, adı geçen çalışmasında -kendî kitabını resmi bir kurumda yayımlatmakla ilgili bir endişesi yoksa- Ayaşlı ile Kiracıları'nın bürokrasiyi eleştiren yönünden de pekâlâ sözedebilirdi.

18. Bkz. T. Alangu, F. Naci, İ. Çetişli.